

Aldous HUXLEY

Filosofia perenă

Traducere din limba engleză
de Daniela Rogobete

POLIROM
2019

Această simplă dihotomie este o clasificare a diferențelor umane care este valabilă câtă vreme funcționează. Dar ca toate dihotomiile de acest fel, fie ele fizice (în felul în care Hipocrate împarte umanitatea în tipul fizic și cel apoplectic) sau psihologice (precum clasificarea lui Jung în introvertiți și extravertiți), această grupare a celor credincioși în cei care gândesc și cei care acționează, cei care urmează calea Martei și cei care urmează calea Mariei nu este adecvată faptelor. Și, bineînțeles, niciun duhovnic, niciun cap al vreunei organizații religioase nu este vreodată, în mod practic, mulțumit de acest sistem mult prea simplu. Urmărind cele mai bune scrieri catolice despre rugăciune și cea mai bună activitate catolică practică în materie de recunoaștere a vocațiilor și a îndatoririlor asumate, simțim existența unei clasificări implicite și neformulate a diferențelor umane mai completă și mai realistă decât dihotomia explicită a acțiunii și contemplației.

În gândirea hindusă, datele generale ale acestei clasificări mai cuprinzătoare și mai adecvate sunt indicate în mod clar. Căile care conduc la unirea mântuitoare cu Dumnezeu nu sunt două, ci trei – calea lucrărilor, calea cunoașterii și calea devoțiunii. În *Bhagavad-Gita*, Sri Krișna îl instruiește pe Arjuna în privința tuturor celor trei căi: eliberarea prin acțiune detașată; eliberarea prin cunoașterea Sinelui și a Temeiului Absolut al întregii ființări cu care este identic; și eliberarea prin devoțiune intensă către Dumnezeu personal sau întruparea divină.

Săvârșește deci fapta ce trebuie făcută mereu desprins [de ea], căci omul care făptuiește desprins atinge cu adevărat Țelul Suprem. Căci prin fapte au obținut Janaka și ceilalți desăvârșirea¹.

1. Text preluat, cu mici modificări, din *Bhagavad-Gita*, în *Filosofia indiană în texte*, op.cit., p. 53 (n.tr.).

Există însă și calea Mariei.

Desprinși de pasiune, frică și ură, de o ființă cu Mine, cu sprijin în Mine, purificați prin vâpăile Cunoașterii, mulți au devenit una cu Ființa Mea¹.

Și iarăși:

Cei care-l adoră pe Cel Indestructibil, Cel Nenumit, Cel Nemanifestat, Cel Atotpătrunzător, Cel ce nu poate fi gândit, Cel Nedintit, Cel Nemișcat, Cel Încremenit, stăpânindu-și totalitatea simțurilor, mereu cu mintea egală, dăruiți binelui tuturor ființelor, aceia mă dobândesc².

Însă calea contemplației nu este ușoară.

Cei care-și îndreaptă mintea asupra Celui Nemanifestat au parte de nenumărate greutatea, căci condiția de nemanifestare este cu greu dobândită de cei ce au trup. Cei care, renunțând la toate faptele lor pentru Mine (pentru Mine ca Dumnezeu personal sau ca Întrupare divină), care mă consideră Țelul suprem, devotați Mie, care mă adoră în timp ce meditează la Mine printr-o concentrare exclusivă – pentru ei, care au pătruns cu gândirea în Mine, eu sunt cel care li scoate fără întârziere din oceanul morții³.

Aceste trei căi de eliberare sunt strict corelate cu cele trei categorii, pe baza cărora Sheldon a elaborat ceea ce, fără îndoială, constituie cea mai bună și mai adecvată clasificare a diferențelor umane. Ființele umane, ne arată el, variază în

1. *Ibidem*, p. 56 (n.tr.).

2. *Ibidem*, p. 86 (n.tr.).

3. *Ibidem* (n.tr.).

permanență între extremele viabile ale unui sistem tripolar; se pot stabili și măsurători fizice și psihologice, prin care orice individ poate fi precis localizat în funcție de cele trei coordonate. Sau putem pune problema altfel și să spunem că orice individ este un amestec, în proporții variate, a trei componente fizice și trei componente psihologice aflate în strânsă legătură. Puterea fiecărei componente poate fi măsurată potrivit unor proceduri determinate empiric. Sheldon numește cele trei componente fizice endomorfism, mezomorfism și ectomorfism. Individul endomorf este predominant pufos și rotunjour, cu tendințe de îngrășare rapidă. Mezomorful este un dur, cu oase mari și mușchi puternici, iar ectomorful este zvelt și are oase subțiri și mușchi slabi, lipsiți de putere și puțin proeminenți. Endomorful are un intestin imens, care poate fi de mai bine de două ori mai puternic și de două ori mai lung decât cel al ectomorfului aflat la extremă. În realitate, trupul său este construit în jurul tractului digestiv. În schimb, elementul cel mai important al fizicului mezomorfic este musculatura puternică, în timp ce fizicul ectomorf are ca element central sistemul nervos suprasensibil și (de vreme ce raportul dintre suprafața corpului și greutate este mai mare la ectomorfi decât la celelalte tipuri) relativ neprotejat.

Constituția endomorfică este strâns corelată cu un tipar temperamental pe care Sheldon îl numește viscerotonie. Printre trăsăturile viscerotonice semnificative se numără plăcerea de a mânca și, în mod caracteristic, plăcerea de a mânca în comun; dragostea pentru confort și lux; predilecția pentru ceremonial; amabilitate nepărtinitoare și iubire de oameni ca atare; teamă de singurătate și nevoie intensă de companie; exprimare dezinhibată a emoției; dragostea de copilărie, sub forma nostalgiei față de trecut și o trăire intensă și plină de bucurie a vieții de familie; nevoia acută de afecțiune și sprijin social și nevoia de companie în situații dificile. Temperamentul asociat mezomorfismului se numește somatotonie.

La aceasta trăsăturile dominante sunt preferința pentru activitatea musculară, agresivitatea și setea de putere; indiferența la durere; nepăsarea față de sentimentele altor oameni; plăcere pentru luptă și competiție; un grad înalt de curaj fizic; un sentiment nostalgic, dar nu față de copilărie, ci față de tinerețe, perioada de maximă putere musculară; nevoia de activitate atunci când se află în situații dificile.

Din descrierile de mai sus se vede cât de inadecvat este conceptul lui Jung despre extraversiune ca o simplă antiteză la introversiune. Extraversiunea nu este simplă; este de două feluri fundamental diferite. Există extraversiunea emoțională, sociabilă a endomorfului viscerotonic – persoana care caută întotdeauna companie și le spune tuturor doar ceea ce simte. Și mai există extraversiunea somatotonicului musculos – persoana care privește înspre lume ca la un loc unde își poate exercita puterea, unde îi poate face pe oameni să se supună voinței lui și să modeleze lucrurile după placul inimii. Una este extraversiunea prietenoasă a comis-voiajorului, a sociabilului rotarian, a slujbașului bisericesc liberal și protestant. Cealaltă este extraversiunea inginerului care-și revarsă setea de putere asupra lucrurilor, a sportivului și a soldatului profesionist dârz și neînfricat, a omului de afaceri ambițios și a politicianului, a directorului, fie de acasă, fie din fruntea statului.

Când vine vorba de cerebrotonie, temperamentul corelat cu fizicul ectomorfic, părăsim lumea veselă a lui Pickwick, lumea stresant de competitivă a lui Hotspur, și pătrundem într-un univers cu totul diferit și oarecum tulburător – acela al lui Hamlet și al lui Ivan Karamazov. Cerebrotonicul extrem este introvertitul hiperagitat și hipersensibil, mai preocupat de ce se întâmplă în mintea sa – de plâsmuirile gândurilor și imaginației, de variațiile sentimentelor și conștiinței – decât de lumea din afară spre care, în felurile lor diferite, viscerotonicul și somatotonicul își îndreaptă cu precădere atenția și credința. Cerebrotonicii au prea puțină dorință de a domina,

sau nu au deloc, și nici nu simt afecțiunea nediscriminatorie a viscerotonicului pentru oameni ca oameni; dimpotrivă, ei vor să trăiască și să fie lăsați să trăiască, iar dorința lor de intimitate este intensă. Izolarea în singurătate, cea mai groaznică pedeapsă ce-i poate fi impusă unei persoane bonome, rotunjoare, vesele nu este pentru cerebrotonic o pedeapsă în sine. Pentru acesta, internatul școlar și cazarma sunt chinul suprem. În societate, cerebrotonicii sunt emoționați și timizi, încordați și inhibați și imprevizibil de capricioși. (Faptul că niciun cerebrotonic extrem nu a fost vreodată un bun actor spune multe.) Cerebrotonicilor nu le place deloc să trântescă uși ori să ridice vocea și suferă din plin din pricina urletelor necenzurate și a tropăielilor somatotonicilor. Au un comportament reținut, iar când sunt puși în situația de a-și exprima sentimentele sunt extrem de rezervați. Efuziunile emoționale ale viscerotonicului li se par jignitor de superficiale și chiar nesincere, și nici nu au răbdare cu formalitățile reverențioase ale viscerotonicului și predilecția lui pentru lux și opulență. Nu dezvoltă cu ușurință obișnuințe și le este greu să-și adapteze viețile rutinei, două lucruri atât de firești somatotonicilor. Din cauza sensibilității lor excesive, cerebrotonicii sunt adesea extrem de aplecați înspre sex, aproape în mod nesănătos; dar nu sunt mai niciodată tentați să se apuce de băutură – pentru că alcoolul, care sporește agresivitatea naturală a somatotonicului și mărește afabilitatea relaxată a viscerotonicului, pe ei doar îi îmbolnăvește și îi deprimă. Viscerotonicul și somatotonicul, fiecare în felul lui, sunt bine adaptați la lumea în care trăiesc; însă cerebrotonicul introvertit este într-un fel incompatibil cu lucrurile, oamenii și instituțiile din jur. Prin urmare, un număr deosebit de mare de cerebrotonici extremi nu reușesc să fie cetățeni normali și stâlpi obișnuiți ai societății. Dar dacă mulți nu reușesc, mulți alții devin anormali în partea superioară a mediocrității. În universități, mănăstiri și laboratoare de cercetare – oriunde se oferă condiții prielnice celor

ale căror intestine scurte și mușchi slabi nu le permit să mănânce și să-și croiască drum în nebunia vieții de zi cu zi –, procentajul de cerebrotonici remarcabil de dotați și realizați va fi întotdeauna foarte mare. Conștientizând importanța acestui tip de ființă umană extremă, supraevoluată și puțin viabilă, într-un fel sau altul, toate civilizațiile au depus eforturi pentru protecția lui.

În lumina acestor descrieri putem înțelege mai clar clasificarea căilor de mântuire propusă de *Bhagavad-Gita*. Calea devoțiunii este urmată în mod natural de persoana în care componenta viscerotonică este mare. Tendința sa innăscută de a-și exterioriza emoțiile pe care le încearcă în mod spontan față de persoane poate fi disciplinată și canalizată, așa încât un gregarism pur animal și o bunătate pur umană se transformă în caritate – devoțiune față de Dumnezeu personal și bunăvoință universală și compasiune față de toate ființele sensibile.

Calea acțiunii este destinată celor a căror extraversiune este de tip somatotonic, celor care în toate împrejurările simt nevoia să „facă ceva”. În somatotonicul neregenerat această dorință puternică de acțiune este întotdeauna asociată cu agresivitatea, ambiția de a se impune și setea de putere. Pentru cel născut *kshatriya*, stăpânitor-războinic, îi explică Krișna lui Arjuna, datoria este să scape de acele tovarășe fatale ale dragostei de acțiune și să muncească fără a urmări roadele muncii, într-o stare de absolută detașare de sine. Ceea ce, firește, ca toate celelalte, este mult mai ușor de spus decât de făcut.

În sfârșit, există calea cunoașterii, prin modificări ale conștiinței, până când aceasta încetează să mai fie egocentrică și se axează pe Temeiul divin, unindu-se cu el. Aceasta este calea spre care este atras în mod firesc cerebrotonicul extrem. Disciplina sa specială constă în înăbușirea tendinței innăscute spre introversiune de dragul introversiunii, spre gândire și imaginație și autoanaliză ca scopuri în sine, mai degrabă decât ca mijloace îndreptate spre transcenderea finală a fanteziei